

7/5-80

SANSLÖS och **PRISVÄRD** är aktuella adjektiv i dag, och så återkommer prof. Thors till det kontroversiella ordet **PASHA** som var på tapeten förra torsdagen.

En läsare påtalar bruket av vissa ord i nya betydelser. Sålunda har han lagt märke till att **prisvärd** — som ju normalt betyder "värd att prisa, berömvärd" — inte sällan brukas i betydelsen "värd sitt pris, billig".

Prisvärd "värd sitt pris" (t.ex. en **prisvärd hatt**) är en efterbildning av tyskans **preiswert** i samma betydelse. Denna användning av **prisvärd** är visserligen inte helt ny (Svenska akademiens ordbok har ett exempel från 1892), men måste ändå anses olämplig, eftersom ordets vanliga innebörd "berömvärd" starkt dominerar i vanligt språkbruk och båda betydelserna ibland kan tänkas i liknande sammanhang.

Sanslös som den frågande påtalar i betydelserna "meningslös", "vettlös" (t.ex. sanslös överdrift) är i vanligt språkbruk liktydigt med **medvetlös** (han var sanslös efter krocken). Användningen i betydelsen "vettlös" kan ibland bero på översättning av engelskans **senseless** "oförnuftig". I nutida svenska brukas **sans** oftast i betydelsen "medvetande" (vara vid full sans), och det är därför naturligt att använda **sanslös** i betydelsen "medvetlös". Betydelseerna "meningslös" och "vettlös" bör undvikas.

Flera läsare har påtalat min stavning **pasja** i förra torsdagsspalten, där det var tal om en påskdelikatess. Ordet kommer av det ryska **pasha**, och i enlighet därmed uttalar många hos oss det

som "pas-ha" således med h-ljud. Andra använder uttalet "pasja" (med sje-ljud). Med beaktande av detta måste jag medge att skrivningen **pasja** är olämplig; **pasha** gör rättvisa åt det ursprungliga uttalet, trots att man inte kan göra stavningen entydig utan att använda ett bindestreck (pas-ha) vilket skulle verka alltför komplicerat.

En av dem som kommenterat stavningen av **pasha** diskuterar mera principiellt uttalet av **lånord**. Denna intressanta fråga skall jag ta upp nästa torsdag.

En insändare tar upp ordet **fullmäktige**. Man ser inte sällan ordet använt i neutrum med betydelsen "kommitté av fullmäktige": ett **fullmäktige**. Detta låter illa i åtskilligas öron.

Fullmäktig är i singularis vanligt i sammansättningar, t.ex. "han valdes till **stadsfullmäktig**". **Fullmäktige** är en pluralform: "**fullmäktige** sammanträder på måndag", "vid **stadsfullmäktiges** sammanträde".

(Pluralformen på -e beror på att **fullmäktig** egentligen har varit ett adjektiv; man kan jämföra med uttrycket **wise män**.)

Mot denna bakgrund är det begripligt, att ett **fullmäktige** ter sig som en onormal form. Så långt som till en bestämd form "fullmäktiget" tror jag inte någon hittills har gått. Vad skall man då skriva i stället för "ett fullmäktige"? En utväg är att skriva **fullmäktigförsamling**, och det ordet täcker väl bäst innebörden i "ett fullmäktige".

Carl-Eric Thors

8/5-80

TOLERANT skall man vara mot avvikelser i uttalet av **lånord**, hävdar prof. Thors i dagens text, där han börjar med att begrunda uttryck av typen "få sig något tillsänt". Självt vill han gärna få sig brev **TILLSÄNDA** — läsarna kan med förtroende adressera dem till Hbl:s red. som vidarebefordrar dem.

"I uttryck av typen **få sig något tillsänt**, **få sig tillsänt något** vållar böjningen av ordet **tillsänt** ofta svårigheter. Vilken är den korrekta formen?"

Mycket beror på, om participet (i detta fall **tillsänt**) står före eller efter det objekt (här **något**) som det hör samman med. Om participet står efter objektet, rättar dess form sig efter objektet: han fick sig en bok **tillsänt**, de fick några exemplar **hemskickade**. Men i ledigt språk, särskilt i talspråk, har man mycket ofta participet före objektet och participet står i neutrum: han fick sig **tillsänt** en bok, de fick sig **tillskickat** en mängd varor. — Subjektet, således den som får något, inverkar inte på participets form.

En annan frågande har observerat, att i tidningar i Sverige ibland används uttrycket i **fjor**. "Vad är det för ett ord?"

I fjor är den sydsvenska formen av uttrycket i **fjöl**. Ursprungligen lydde uttrycket i **fjordh**; **rd** blev på de flesta håll först ett "tjockt" **l**, sedan ett vanligt **l**. (Man kan jämföra **gård**, som går tillbaka på det fornsvenska **gardh**, och som t.ex. i Österbotten uttalas **gål**, med "tjockt" **l**.) Men i Skåne och närliggande landskap blev **rdh** till **r**, och därför säger skåningarna i nutiden i **fjor**. Typiskt är att den stora Malmötidningen Sydsvenska Dagbladet brukar skriva i **fjor**.

Samme frågande vill vidare veta, varifrån ordet **Tuus** kommer.

Det är latin och betyder "din". Det brukar användas i slutet på brev och har samma innebörd som "(Din) tillgivne". — Om en dam skulle vilja använda ordet med syftning på sig själv, bör hon skriva **Tua**; så lyder den latinska femininformen för "din".

I det här sammanhanget kan tilläggas, att skrivsättet **Din** (med stort **D**) i mitt tycke gärna kan användas. Den är hövlig.

Hälsningar till frågeställaren från "Tuus C.-E.T."

En tredje frågeställare berörde i

anslutning till uttalet av **lunch** förra veckan principerna för uttalet av **lånord**.

Frågan är (givetvis) mycket invecklad. Allmänt taget kan det väl sägas, att **lånord** som länge har använts t.ex. i svenskan tenderar att få ett svenskt eller försvenskat uttal. I t.ex. **buljong**, **elegant**, **journal** ligger visserligen tonvikten på samma stavelse som i franskan, men i andra avseenden avviker deras uttal mer eller mindre starkt från det franska. Så t.ex. byts franskans tonande sje-ljud, t.ex. i **journal**, ut mot vårt svenska, och nasalvokaler, t.ex. i **buljong**, ersätts med vokal + äng-ljud. (De här två franska dragen kan höras i vissa helsingforsares tal, men är främmande för andra former av finlandssvenska och för rikssvenskan.)

Äldre engelska **lånord** har ofta fått ett försvenskat uttal, t.ex. **humor** och **kriket**, medan moderna lån som **bulldozer** och **soft-ice** har kvar sitt engelska uttal.

Det kan tänkas att engelska ord i stor utsträckning kommer att uttalas mer eller mindre engelskt i svenskan, när allt fler får undervisning i engelska. Franskan är däremot, som en rikssvensk nyligen ironiskt skrev, "ett exotiskt språk", och man kan vänta sig försvenskat uttal av många franska **lånord**.

En allmän princip för uttalet av **lånord** måste vara att man skall vara tolerant mot avvikelser i uttalet.

Carl-Eric Thors